

éene zijde de ontwikkeling der zondige wereldmacht, en zoo ook de macht van Satan, in de hand werkt. Ook bij de wilde, onbeschaafde volksstammen is de zonde schrikkelijk, maar toch hun ruwe ongerechtigheid vertoont veel beperkter macht der zonde dan onze beschaafde samenleving. In haar wortel is de zonde wel in beide sferen even boos, maar in den dampkring der ruwheid kan op dien wortel de zonde niet zoo volledig uitschieten. Kennis vermeerderd macht, en deswege ook de macht van het kwaad. Zelfs ligt in de weelde als zoodanig reeds een versterking van de zondemacht, die wat er nog solide in den mensch was, ondermijnt en hem voorbeschikt voor zedelijke verslapping en achteruitgang. Satan wist dit, en toen hij daarom den Christus in de woestijn van het Overjordanische verzocht, wees hij den Zoon des menschen niet alleen op de koninkrijken der wereld, maar ook op *sal hun heerlijkheid*, en voegde er bij: *want zij zijn mij overgegeven, en ik geef ze aan wien ik wil.* Ook heeft Jezus zelf den Satan genoemd: *den overste der wereld.* Onze vaders hebben er daarom van oudsher steeds op aangedrongen, dat de belijders des Heeren zich van dien maalstrom der weelde verre zouden houden, wel wetende, dat er het gif van Satan in dwarrelt, en dat wie er zich in dumpt, met dat gif besmet wordt. Een roepstem tot ernst en soberheid, die ook nu niet luid genoeg kan herhaald worden. Sataa is in zijn rijk metterdaad door de gemeene gratie vrijrijt geworden. Ware de gemeene gratie in het Paradijs na den val niet tusschen beide getreden, dan zou de ontwikkeling van ons menschelijk leven zoogod als geene zijn geweest; tegenover de natuur zou de inaarlijk geheel verwoeste mensch zoogod als machteloos hebben gestaan, en alleen in krankzinnigheid, moordzucht en afbruten, dierlijken wellust zou de zonde zijn uitgebroken. Alleen de gemeene gratie heeft een ontwikkeling der zonde op hooger voet, in verrijnder vorm, in rijkdom van vertakking, in schitterende machtsontwikkeling mogelijk gemaakt. In alles wat menschelijk is sluipt de Booze in, om het te rooven voor zich en het aan God te ontstelen. Hij beproeft dit zelfs met de particuliere genade. Het zeggen: *Laat ons zondigen, opdat de genade te meer worde*, is geheel de antinomische richting, en met name de gruwelen als onder de Münsterse wederdooperij gezien en beleefd werden, zijn er waren niet anders dan een poging van Satan om ook de particuliere genade tegen God te keeren; een poging die alleen door de tegenwerking van den Heiligen Geest verijdeld wordt. Een pogen alsoo dat nooit anders dan voor een deel, en voor een zeer kleinen tijd, gelukte; dat altoos weer wordt afgebroken, en daarom niet tot een volaarding leiden kan.

Maar geheel anders is dit op het terrein der *gemeene gratie*. Daar moet juist dat pogen gelukken, en doorgaan, en tot een slotuitkomst leiden, juist opdat blijke onjuikome, dat de gemeene gratie het kwaad wel stuit, maar niet uitdrukt, u wel een kruk biedt om op voort te strompelen, maar u niet de enkelen en de knieën weer vastzet, kortom, dat de gemeene gratie wel een hulpe kan zijn voor dit leven, maar nooit zaligmakend, noch overgaande in het eeuwige leven. Het is juist dat insluipen van Satan in het werk der gemeene gratie, dat de onmisbaarheid der particuliere gratie voor het geloovig hart bezegt.

Nog altoos staat de wereld tegen de kerk over met haar beweren, dat als de ontwikkeling, als de beschaving, als de verrijning des levens maar doorgaat, het einde moet zijn, dat onze onvolkomenheid overwonnen wordt, en de *volmaakte mensch* ten leste over zonde en ellende triumfeert. Ware nu de gelegenheid om tot zulk een ontwikkeling, beschaving en verrijning des levens te geraken voor ons menschelijk geslacht afgewezen geweest, zoo zou de in zonde versmorende menschheid nog altoos roepen kunnen: *Ware ons tijd en kracht gelaten om ons te ontwikkelen en te beschaven, ook zonder de genade Gods zouden we er gekomen zijn en geen Heiland behoeven.* Maar nu kan ze dat niet. Haar is, haar wordt die tijd gelaten, die kans gegend. Haar ontwikkeling deed reeds reuzenschreden, haar beschaving nam alle ruwheid weg, haar verrijning verbaast bij het indenken. En als de uitkomst dezer eeuw dan toch geen andere is, dan dat met al deze rijke ontwikkeling de oude zondaar zondaar blijft, en het menschelijk hart er achteruit tobt, dan dat het reiner zou worden, dan gevoelen we toch nu reeds, hoe er op dezen weg geen heil, op dit pad geen ontkenen te vinden is. En als dit nu zoo doorgaat tot den einde toe, en de ontwikkeling en beschaving eene haar volle middaghoogte zal bereikt hebben, en juist daardoor het verzet tegen God in gelijke mate klimmen en toenemen zal, tot dat God zelf het eens met den geest zijnsmonds verdoet, dan zal het einde toch zijn, dat heel de afloop der wereldhistorie één getuigenis voor de onmisbaarheid der particuliere genade geeft, en de volaarding der dingen den Christus Gods als den eenig waarachtigen Zaligmaker der wereld verheerlijkt.

het aanhooren van het geheel, is dan toch als een bad in den parelenden stroom van wat hoog en heilig en verbeven is. Het spant, het stemt, het stelt u, ook al verwart het telkens u denken. Ge krijgt er een zoo werken indruk door, hoe er op den achtergrond, van het leven, achter de schermen, een worsteling doorstreden wordt, waarvan de gewone sleurmenschen niets merkt, en die toch zoo ontzettend, zoo hartaanrijpend is.

Maar ook al blijft het aldus onze geestelijke leefregel, dat heel de Schrift voor een ieder is, toch belet dit niet, dat het één stuk der Schrift den één, en een ander stuk den ander meer toesprekt.

Reeds maken de jaren hier verschil, en verschil de geslachten, en verschil de toestand waarin verkeert. Den knaap boeit meer het geschiedverhaal dan een brief aan de Galaten. Johannes' Evangelie spreekt, vooral in jonger jaren, meer den *verrelijken* zin toe. Of ook, wie zal in de bruijfsdagen bij voorkeur stichting in de Klaagliederen zoeken, of bij het Avondmaal liever voorlezen van de *Kribbe* dan van het *Kruis*?

En dit verschil nu gaat ook door naar het onderscheid van temperament en karakter. Schier elk kind van God heeft onder de boeken van zijn Bijbel zijn lievelingsboek. Een stuk, waarin hij het best thuis is, waarvan toon en geest meest met zijn eigen geest overeenstemt, een boek dat hij terstond en eenig zou nikkelen, als al de overige Schriften hem ontnomen werden. Zoo zijn er minnaars van Jesaja, liefhebers van de Psalmen, dweepers met Johannes, bewonderaars van Jeremia, lofzingers van Paulus.

Ook hier geldt het *een ieder naar zijn aard.* En in dien zin nu schreven we: Job is niet ieders *keurstof*.

Er is rijpheid der dagen, er is diepte van zin, er is kracht van geest, er is veel smartelijke levens- en zieleervaring noodig, om in Job zijn eigen heel terug te vinden, en uit Jobs hart uw eigen hart beter dan uit uw eigen zielsbesef te leeren verstaan.

Zoo bij wat hij van het *wassen met sneeuwater* zegt.

Al waschte ik mij, zoo klaagt hij, in 't sneeuwater, toch zou God mij in het vuile grachtwater dumpelen, en als ik er weer uitkwam, zou ik derwijs bezoodeld zijn, dat mijn kleederen van mij walgen zouden.

Of zoudt er letterlijk in onze overzetting staat: *Indien ik mij waschte met sneeuwater en mijnne handen zuivere met zeep, dan sult gij mij in de gracht indruken, en mijn kleederen zullen van mij gruwen.*

Natuurlijk is dat sneeuwater hier zinbeeldig op te vatten. Sneeuw is het gestolde vuur van zonde in uw binnenste zien, die alleen Hij zelf in uw sterven van uw ziel zal afscheiden.

En daarom spreek over schuld of onschuld met uzelf, en redetwist er over met uw broeder, maar spreek nooit van uw onschuld naar uw God.

En juist daarom kunt ge uw vreugde nooit geheel uit uw vroomeid, en zoo ook nooit geheel uw lijden uit uw zonde verklaren.

De maat van het één is met de maat van het ander niet overeenkomstig.

Naar de mate van de bezoeiding uwer ziel gemeten, zou zelfs een lijden als aan Job overkwam voor den allerheiligste, d. i. minstbezoeide onder de kinderen der menschen, nog veel te weinig zijn.

Zeker, er is een mate van lijden, die met de mate der zonde overeenkomt, maar die overeenstemmende mate komt voor den zondaar eerst in het vuur dat nooit gebuucht zal worden, en is op aarde alleen door uw Heiland, ook voor u, zoo ge anders Gods kind zijt, gedragen.

Maar in uw lijden op aarde werkt die passende, die overeenstemmende mate nooit.

Wat in uw lijden de mate bepaalt is de nootseleende blik van uw Medicijnmeester, die uw krankheid kent, en weet wat bittere medicijn voor u geboden, wat pijnlijke kunstbewerking voor u noodig is. En eerst als ge daar boven, eens volkomen genezen, onder de gegalgenen jabelt, zal uw mond in heilige verstrkking de vaderhand kussen die u zoo doortastend reddde en genas.

Zoo zult gij gered, en zal tevens in uw wonderredding de naam van uw hemelschen Heelmeester verheerlijkt worden.

Zalig noemt daarom de apostel dit *verdragen*, want hoe stiller de lijder zich houdt, hoe zekerder de kunstbewerking slagen zal.

En dit juist toont u het diepgaand onderscheid tusschen de lijders des Ouden Verbonds en den Man van Smarte in het Nieuwe Testament.

Ook Job komt er, maar Job heelt door zijn bitter tegenwelen zijn eigen lijden in zwaarte verdubbeld; terwijl van den Man van Smarte geschreven staat, dat al zijn zielsworsteling uitging in de stille bede: *Vader, neem dezen drinkbeker van mij, tenzij dat ik hem drinke.* Niet mijn wil, maar uw wil geschiede!

Maar gelijk ge nooit moede wordt, u naar het lichaam eiken dag, en naar uw kleeding u elke week weer opnieuw te reinigen, zoo niet een Christenmens ook die *gedagde reiniging zijner ziel* al de dagen zijns levens voort; en nooit wordt hij het moede, om altoos weer zijn zonde te veroordeelen, voor zijn zonde verzoening te zoeken, met zijn zonde te breken, en haat tegen de zonde aan te kweken in zijn hart.

In dien zin genomen is de uitwerking van het *sneeuwater* dan ook kostelijk; voor zoover het namelijk u in uw eigen besef voor zedelijke zelfverrijnging vrijwaart en u de frischheid uwer zielkracht verlevendigt.

Maar... en hier kwam het bij Job op aan, voor Gods oog helpt dat sneeuwater u niet het allerminst, en wie zich ging inbeelden, dat hij nu ook voor God blank als sneeuw zou zijn, omdat zijn eigen zielsbesef den vrede had herwonnen, dien is met het apostolisch woord de diepe waarheid te herinneren, dat *God meerdre is dan ons hart, en alle dingen weet*, en dat het ons alzo niet baar noch helpt, al kunnen we in oprechtheid betuigen, dat ons eigen hart ons nu niet meer veroordeelt.

En datzelfde nu, dat is het wat Job in deze beëldende taal uitsprekt: al wiesch ik mij als sneeuw zoo blank, toch blijft ik voor God's heilig oog zoo zwart bezoodeld, dat mijn kleed van mij gruwet.

De rekening met God is zoo heel anders dan de rekening met uw eigen ziel.

Opdat we vrede zouden kennen, omsluit God onze ziel, zoodat niemand ook maar van verre zijn eigen innerlijke bezoeiding doorgrondt. Slechts zooveel toont ons de Heere er van als gezoegaan is, om ons tot berouw en tot schuldbesef uit te drijven. Slechts zooveel als we dragen kunnen. Zooveel als ons oog ontdekken kan, zonder onze ziel weg te doen zinken in vertwijfeling en zelfverloeking.

Zoodat God uw ziel aanneet, hebt gij haar nooit gezien, en *sult ge haar nooit zien*. De een ziet er meer van dan de ander. Het kind van God meer dan het kind der wereld. Een vrouw meer dan een vroom kind. Wie diep werd ingeleid meer dan wie nog zweeft in de oppervlakte des geloofs. Bij het Kruis ziet ge er meer van dan bij de Kribbe. Op uw sterfbed meer dan aan het feestmaal.

Maar zoodat gij, op het bloote oog afgaande, zeggen zult dat er op het flouweelen kleed geen stof meer zichtbaar is, en dat toch de microscop u nog velden stof op dat zelfde flouweelen kleed ontdekken zou, zoo ook is het hier.

Als uw ziels oog, op het allercherst toeziende, niets meer ontdekt, zal het heilig, al doorzoekend oog van uw God nog gansche lagen van zonde in uw binnenste zien, die alleen Hij zelf in uw sterven van uw ziel zal afscheiden.

En daarom spreek over schuld of onschuld met uzelf, en redetwist er over met uw broeder, maar spreek nooit van uw onschuld naar uw God.

En juist daarom kunt ge uw vreugde nooit geheel uit uw vroomeid, en zoo ook nooit geheel uw lijden uit uw zonde verklaren.

De maat van het één is met de maat van het ander niet overeenkomstig.

Naar de mate van de bezoeiding uwer ziel gemeten, zou zelfs een lijden als aan Job overkwam voor den allerheiligste, d. i. minstbezoeide onder de kinderen der menschen, nog veel te weinig zijn.

Zeker, er is een mate van lijden, die met de mate der zonde overeenkomt, maar die overeenstemmende mate komt voor den zondaar eerst in het vuur dat nooit gebuucht zal worden, en is op aarde alleen door uw Heiland, ook voor u, zoo ge anders Gods kind zijt, gedragen.

Maar in uw lijden op aarde werkt die passende, die overeenstemmende mate nooit.

Wat in uw lijden de mate bepaalt is de nootseleende blik van uw Medicijnmeester, die uw krankheid kent, en weet wat bittere medicijn voor u geboden, wat pijnlijke kunstbewerking voor u noodig is. En eerst als ge daar boven, eens volkomen genezen, onder de gegalgenen jabelt, zal uw mond in heilige verstrkking de vaderhand kussen die u zoo doortastend reddde en genas.

Zoo zult gij gered, en zal tevens in uw wonderredding de naam van uw hemelschen Heelmeester verheerlijkt worden.

Zalig noemt daarom de apostel dit *verdragen*, want hoe stiller de lijder zich houdt, hoe zekerder de kunstbewerking slagen zal.

En dit juist toont u het diepgaand onderscheid tusschen de lijders des Ouden Verbonds en den Man van Smarte in het Nieuwe Testament.

Ook Job komt er, maar Job heelt door zijn bitter tegenwelen zijn eigen lijden in zwaarte verdubbeld; terwijl van den Man van Smarte geschreven staat, dat al zijn zielsworsteling uitging in de stille bede: *Vader, neem dezen drinkbeker van mij, tenzij dat ik hem drinke.* Niet mijn wil, maar uw wil geschiede!

Amsterdam, 5 Febr. 1897.

Reatorale Oratie.

Op 7 December jl. droeg de hoogleraar M. Noordzij het rectoraat van de School te Kampen aan zijn ambtgenoot Wielenga over.

Hij deed dit met een uitvoerige rede die 53 bladzijden druks beslaat, een redevoering, die niet alleen een sprekend titel voert, maar voor lezing zeer interessant, en alleszins rijk van inhoud is.

De titel is: *Oostersche lichtstralen over Westersche Schriftbeschouwing*, en werd ontleend aan een uitdrukking door een geleerde over de vondsten van Babylon en Egypte gezegd; een titel alzo die in zoverre te billijken, anders voor een wetenschappelijke redevoering, in Hollandschen vorm, te phraseologisch klinkt.

Toch wane daarom niemand, dat de redevoering zelve in degelijkheid te kort schoot of in phraseologie verloopde zou.

Dat doet ze in het minst niet.

Veeler geeft ze eerst een kort maar duidelijk overzicht van den omvang waartoe de studien, rustende op de uitgravingen in Egypte en Babylon, alsook in Palestina en de omliggende landen, dusver gekomen zijn; en toont daarna in enkele goede grepen aan, welke beteekenis alle deze studien voor de Heilige Schrift uit taal- en letterkundig, uit historisch en antiquarisch, uit sociaal en religieus oogpunt, reeds nu hadden, en steeds meer erlangen zullen.

Het is dan ook metterdaad verrassend, wat scherpe tegenstelling er bestaat tusschen hetgeen de critiek in Europa de laatste twintig jaren over de Heilige Schrift, niet zonder aanmatiging en wetenschappelijke inbeelding uitsprak, en tusschen hetgeen de opgravingen in Afrika en Azië gedurende dezelfde periode aan het licht brachten.

Onderwijl men in Europa steeds brutaler de Heilige Schrift in de schaduw stelde, haar opgaven en mededeelingen onbetrouwbaar verklaarde, en een heel stelsel uitspon, om den oorsprong van deze vage, onjuiste mededeelingen te verklaren, hebben deze opgravingen op een wijze, die een ieder verbaast doet staan, soms tot in kleine bijzonderheden de Heilige Schrift steeds meer geillustreerd, en de overmoedige critiek met schande in den hoek gejaagd.

De kunst was nu voornaamste saam te lezen, dit behoorlijk te ordenen, onder rubrieken saam te brengen, met sprekende voorbeelden toe te lichten, en het geheel in een stijl te gieten, die zich voor een oratie leende.

Aldus stond het probleem, en dit probleem heeft de hoogleraar Noordzij weten op te lossen op een wijze die boven onzen lof is.

Slechts een enkele pericoop kunnen we aan onze lezers als proeve voorleggen. We kiezen daartoe wat de redenaar over Abraham en Melchizedek mededeelt.

Nog meer. In contract-tafeljes uit den tijd van Chamurabi, den ontroover van Abraham's tijdgenoot, Kedor Laomer — is zelfs de naam van Abram, in den vorm van Abu-ramu, verheven vader, gevonden! En wat niet minder opmerkelijk is: Finches heeft onlangs in dergelijke tafeljes, uit ongeveer dezelfde tijd, ook de specifieke Hebraeische namen Ja'qub-El en Josaph-El gevonden, terwijl Prof. Flinders Petrie ons bekend heeft kunnen maken met Egyptische amuletten, waarop, van iemand uit het Nijldal, de naam Ja'qub voorkomt. En iets later, nadat de Hykos reeds uit Egypte waren verdreven, maar de Israëlieten daar nog niet werden verdrukt — wordt in de berichten van Thotmoses III op den tempel te Karnak gezegd, dat hij op zijn overwinningstocht te Kanaän o. a. twee plaatsen heeft veroverd, de eene met den naam van Ja'qub-El en de andere met dien van Josaph-El. Houdt men hierbij in 't oog, dat volgens datzelfde bericht, eertgenoemde plaats lag in den omtrek van Hebron en laatstgenoemde plaats in 't gebergte van Ephraim — dan plet alles voor de overtuiging, dat wij daarin te zien hebben plaatselijke herinneringen aan den aarts-vader Jacob en zijn zoon Jozef, vóór Israëls komst in Kanaän, en juist in die streken, waar de genoemde volgens de Heilige Schrift dikwerf hebben verkeerd!

Doch keeren wij nog even terug naar het bericht in de 2de helft van Genesis XIV. Daarin is sprake van de ontmoeting, die Abraham, nadat hij Kedor Laomer had geslagen — heeft gehad met Melchizedek, koning van Sjalém... een priester des allerhoogsten Gods. Zoo iets, naar de meening der hoogere critiek, gefingeerd was dan dit. Jeruzalem was immers niet bekend vóór Davids tijd, en die priesterkoning was niets dan een mythologisch figuur, ter eere van den heer der beschrijving, Abraham, gefingeerd. Maar ook daartegen traden de Oostersche getuigen met kracht op. Allereerst hebben zij ons geleerd, dat oorspronkelijk onder de Semieten en geabruide volkeren de heerschers dikwerf eerst priesters waren en later uitsluitend koningen werden; maar ook dat zij in de eeuwen, vóór den uittocht, veelvuldig beide ambten tegelijk bekleedden. Daarmede verviel reeds de grond van den twijfel, ontleend aan het tweevoudig ambt, dat Melchizedek in de Heilige Schrift is toegekend. Maar bovendien kwamen ook de Teil-el-Amarna brieven getuigen. Daaronder zijn enkele belangrijke van zekeren Ebed-Chiba uit den tijd van Amenotes IV van Egypte, minstens 150 jaren vóór den uittocht. Deze Ebed-Chiba heerschte destijds over Jeruzalem. Van haar spreekt hij nu eens onder de benaming van *de stad Jeruzalem*, of van *Jeruzalem* dan weer van *de land van Jeruzalem* of het gebied van de stad Jeruzalem. Ik noem opzettelijk die verschillende benamingen om uit te laten komen, dat het haar destijds, wat haar naam betreft, reeds ging, gelijk het Laras gegaan was. In 't spijkerschrift dezer brieven heest zij soms, zonder enig voorafgaand determinatief: *Ir-Sjalém*. Maar dan is Ir = *Ura* zelf determinatief en wijst in de oude Babylonische sprake aan, dat Sjalém een stad was, die slechts Sjalém heette. Van lieverde echter begon men het als bestanddeel van den naam te beschouwen en plaatste er weer het determinatief (*Assyrisch: ala=stad*) voor, en zo werd Sjalém Jeruzalem. Evenwel, op de muurs van Ramesses II nog voor onder den ouderen naam Sjalém. Men ziet, ook hier draagt weer het gebruik van den naam Sjalém, en later van Jeruzalem, in de verschillende boeken des Bijbels, de signatuur van de verschillende tijden als een merk van juistheid voor ieder, die niet door zijn stelsel verblind is!

Maar nu, de vorst, Ebed-Chiba verlangt troepen om de stad en 't gebied te verdedigen tegenover de daarnaar begeerige vijanden van hem en zijn heer, den koning van Egypte, waaruit blijkt, dat zij toen reeds een belangrijke vesting in 't Zuiden van Kanaän was. Hij is wel een vorst, maar zonder troepen. En voorts, terwijl andere schrijvers pharaos aanspreken als, *den koning, mijn heer en mijn god* of *mijn zonnegod* of *de zon, mijn god*, spreekt Ebed-Chiba hem slechts aan als *den koning, mijn heer*, of *mijn zoon*. Teekent dit reeds, dat hij, te midden van de Amorietische en Kanaänitische bevolking, een figur is, die minder dan anderen de afgoden diende, ongeveer evenals Melchizedek daarvan vrij was in zijn tijd — nog sterker wordt het als wij hem hooren verklaren: *zie ik ben geen gouverneur... zie, ik ben een bondgenoot van den koning; een die hem schatting brengt ben ik.* Want *moeh mijn vader, noch mijn moeder*, maar *de arm des machtigen Konings heeft mij gevestigd in 't huis van mijn vader* of *van deze plaats*. En in een ander schrijven: *zie 't land van de stad Sjalém, noch mijn vader, noch mijn moeder heeft het mij gegeven, maar de arm des machtigen Konings zelve heeft het mij gegeven.* En deze *smachtige Konig*, onderscheiden als hij door Ebed-Chiba wordt van *den koning, zijn heer*, is de God, dien hij diende, de Allerhoogste van den Melchizedek des Bijbels, zijn voorganger. Hij is dus werkelijk priester zool als koning, die echter zijne heerschappij of zijn ambt niet had verkregen als een erfgoed, en dus evenals Melchizedek, wat de opvolging in 't ambt betreft — was, zonder vader en zonder moeder.

Is de gelijkens, zij 't meer verzwakt door de zonde, wijl later, niet verrassend en treffend! En is 't tevens niet opmerkelijk, dat God nu vooral zulke onthullingen door de Oostersche Onthelkende geeft, die juist kunnen dienen om de geloofwaardigheid van de meest aangevallen deelen des Ouden Testaments te steunen?

Lokke deze enkele proeve tot lezing van het geheel uit. En ook strekke de lezing van deze oratie, om hen die door wankelmogelijkheid zondigen, te beschamen, voorzover zij ook maar een oogenblik door den hoogten toon der Moderne en Ethische critiek zich lieten imponeren, ten gevolge van gemis aan krachtig geloof in het hart.

Die critiek was met al te weinig nederig, om wie geestelijk licht en inzicht had, te kunnen overtuigen.

Ze was zoo wortelloos en subjectief. Alleen beelde niemand zich in, dat de meest sprekende resultaten van zulke opgravingen ooit den ongeloovigen het geloof in de Heilige Schrift zouden kunnen geven. Het zaligmakend geloof in de Schrift rust op het getuigenis des Heiligen Geestes, en op dat getuigenis alleen.

te denken, de volking weer Zondag twee stond in te zijlken toestan

En onnoy terdaad een bestaan heef kon redder, kerk den do zijds de ar

Men verch vaste plaatse niet betalen, beurt voor / en in laege-

Gevolg w bevolking en komen kon onze volke geheel van lijk verwaan

En deze v volgen vloed uit het stels die we toege zwaren niet t daaraan te honderd wee te Amsterdam zend inwonen kerk onlveer tuisden kerke a, tamelijk k kerkegebouwe

De Rooms indeelde, bes ners over se wen en ma haan kerke 70.000 zieler sterker.

Hieruit bli niet-indeelen. die vele stoffe vorige artikel de tweede geestelijk n derden der. Gerefmercd gehoord hee lood en va vreemd zijn

Bij deze te zich intussech zooverre noel ben, maar u dig karakter.

Mea weet, er onder ge kerkelijk lev kerkekerlijk lev dikanteaking

Naar belt vroeg men c eerde en p eigen handje, groote gem lingen. En t Paulus en de van Apollon.

Van liever er onder dez scholen, en a dan was de wide hij de weer een Pre beroepen. Nu dale kerk te toeh de Mo hangers toeh toeh altoos f van Ds. Lütz de richting v rande Geref Hogerzeil, n van Dr. Ba alle vier dez en te vriend.

Hierdoor i kerken ingel kerk gescho loopen, in s de autoriteit.

En ook dit Immers te grootsten lo exceptioneelic op zekere h

Hij bracht Van hem.

In zijn be grootste colle In de do was het kerk centreerd.

Die invloe evenzoo in Diakenen v gingen.

Werd hij het wel, of te gronde z

Hij kon de toezicht van of catechisat

De kerk maakt auton Van hem over. Het we heel de kerk meestal me wikkelde, me teloos en v

Althans v was er te A overleden, d om saam te en Diakenen lijf ging, die

Het stelsel toe leiden, o achtergrond, grond te de die tijdelijk macht in ha sel hiervan kantenkringe Aan deze

Register op E VOTO.

Er is een naam-, naam- en tekstregister op de vier Deelen van *E Voto* in gereedheid gebracht, dat voor de premie-inteekenaars op dit werk verkrijgbaar wordt gesteld tegen den prijs van vijf en zeventig cents. Voor de overige koopers van *E Voto* tegen den prijs van een gulden vijf en twintig cents.

Premie-inteekenaars op *E Voto*, die dit Register in hun bezit wenschen te hebben, worden hiernede uitgenoodigd bij de abonneemts-gelden voor de *Heraut* in Januari vijf en zeventig cents extra te voegen.

Zij, voor wie dit op opeens te veel mocht zijn, kunnen volstaan met in Januari 1897, in April 1897 en in Juli 1897 telkens bij het abonneemts-geld vijf en twintig cents op te zenden.

Aan alle premie-inteekenaars, tevens abonneeten, die hieraan voldoen, zal bedoeld Register, zoodra het van de pers komt, en de vijf en zeventig cents afbetaald zijn, franco aan huis worden toegezonden.

„Met sneeuwater gewasgchen”

Indien ik mij waschte met sneeuwater, en mijnne handen zuivere met zeep, dan sult gij mij in de gracht indruken, en mijnne kleederen zullen van mij gruwen.

Job 9: 30, 31.

Job is niet ieders *keurstof*.

Niet als zouden de meesten, aan Job bij het Schriftlezen toegekomen, Job overstaan. Al wie de Schrift nint en voor de Schrift buigt, hoort eerbiediglijk heel haar inhoud aan; dus ook het Job inclus. En al wat ge dan niet elk vers, elke uitdrukking, en elk woord, de lezing